

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI, CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALĂ DOCTORALĂ DE FILOSOFIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

Rezumat

Dialectica morții în filosofia lui Karl Rahner

O încercare de abordare a problemei morții din perspectiva infinitului

Conducător de doctorat:
Prof. univ. dr. Veress CAROL

Student-doctorand:
Husztig Róbert

**Cluj-Napoca
2025**

Cuvinte cheie

moarte, viață, om, prezență, corp, suflet, finitudine, infinit, libertate, prezumție, extensie existențială, eternitate, timp, abstracție, conversio ad phantasma, potentia oboedientialis, transformare mistică, pasiune, transcendența sinelui, escatologie, întrebare, dialectică, hermeneutică, antropologie, scolastică, neotomism, teologie, filosofie, critică, *Geist in Welt*, *Az Ige hallgatója*, *Hörer des Wortes*.

Cuprins

Introducere

Întrebări filosofice – căutarea răspunsurilor teologice
Delimitarea și actualitatea temei
Tezele disertației
Scopuri și metode de cercetare
Structura disertației

Capitolul 1: Prezentarea problematicii morții în opera lui Karl Rahner

- 1.1. Reînnoirea teologiei
- 1.2. Preliminarii filosofice al antropologiei rahneriene
 - 1.2.1. Contexte platoniene: Aurelius Augustinus
 - 1.2.2. Rădăcini scolastice: Tama de Aquino
 - 1.2.3. Influențe filosofice trancendentale și neoscolastice: P. Rousselot, J. Maréchal, B. Weissmahr, H. Küng, G. Greshake
- 1.3. Abordarea morții prin prisma finitudinii – Martin Heidegger
 - 1.3.1. Întrebare cu privire la sensul ființei
 - 1.3.2. Daseinul și existențialele sale
 - 1.3.3. Conceptul de moarte la Heidegger și ființa în relație cu moartea

Capitolul 2: Tratarea problemei morții în perspectiva infinitului la Rahner

- 2.1. Prezentarea a două opere de bază rahneriene
 - 2.1.1. *Geist in Welt*
 - 2.1.2. *Hörer des Wortes*
- 2.2. Conceptul de moarte și timp la Karl Rahner
- 2.3. Analizarea concepției asupra morții la Rahner

Capitolul 3: Arta morții ca transformare mistică

- 3.1. Transformatio mistica
- 3.2. Moartea și umbra

Capitolul 4: Taina morții și a suferinței

- 4.1. Moartea ca simbol
- 4.2. Suferința ca factor producător de sens
 - 4.2.1. Suferința ca și o consecință naturală în lume
 - 4.2.2. Suferința ca și o consecință a abuzului asupra libertății
 - 4.2.3. Suferința ca și o punere la încercare
 - 4.2.4. Suferința ca referire la viața eternă

Capitolul 5: Ordine și haos în problematica morții la Rahner

- 5.1. Ordine și haos în contextul timpului
- 5.2. Demistificarea relației dintre trup și suflet
- 5.3. Puterea unificatoare a Asumpției Mariei

Capitolul 6: Moartea ca punctul de întâlnire a parusiei și a escatologiei

- 6.1. Prezumția și venirea
- 6.2. Unitatea morții

Capitolul 6: Însușirea criticilor Rahneriene

- 7.1. Demersuri critice din partea lui Rahner
 - 7.1.1. Critică asupra purgatoriului
 - 7.1.2. Judecata rahneriană asupra schimbării
 - 7.1.3. Critică asupra pluralismului
 - 7.1.4. Moartea ca și un act de slăbiciune și „neputință”
 - 7.1.5. Critică asupra morții și ridicarea la cer a Mariei
- 7.2. Obiecții critice împotriva lui Rahner

Rezumat

- Alegerea temei și scopurile alese
- Prezentarea capitolelor
- Concluzionarea rezultatelor cercetării
- Concluzii finale și perspective

Abrevieri

Bibliografie

- Surse primare: operele citate ale lui Karl RAHNER
- Surse secundare
- Surse de pe internet

Rezumatul tezei de doctorat

Din operele lui Karl Rahner, care tratează aproape toate domeniile teologiei și filosofiei religiei, am ales ca subiect al disertației mele tema morții, o analiză existențială a acesteia. Cercetez problematica morții, apropiindu-mă de aceasta din proximitatea eternității.

Rahner este fidel tradiției tomiste și neotomiste. Conform convingerilor lui în prezentarea temelor ce au ca subiect de referire credința și teologia, rațiunea umană trebuie să primească un rol deosebit. Propunerea lui este fundamentarea și consolidarea prin metode științifice și filosofice, ale credinței religioase și ale adevărilor teologice. Încearcă să sublinieze în toate domeniile, importanța rolului de completare reciprocă a analizei filosofice și a afirmațiilor teologice. În acest context acesta se bazează pe două principii centrale: prima se referă la faptul că nici o analiză intelectuală, abordată în mod corect, nu poate releva nimic, ceea ce ar fi contarat adevărilor dezvăluite. Al doilea principiu afirmă, că există adevăruri, pe care analiza intelectuală nu le poate nici dovedi, nici nega, iar în acest caz, acestea sunt pur și simplu de acceptat faptic, acestea având sursa lor în revelația divină.

Conceptul lui Rahner se bazează pe principiul, că metoda teologică aplicată după arsenalul științific, presupune în mod necesar o analiză filosofică. După părerea sa fără aceasta, teologia contemporană ca și domeniu de știință, ar pierde capacitatea de cunoaștere și de înțelegere. Opera lui vizează înnoirea teologiei. Nu poate accepta conspectul teologic tradițional asupra morții, consideră incomplete afirmațiile teologiei escatologice, dorește o teologie, care nu numai afirmă, ci mai degrabă întreabă, și pledează pentru elaborarea unei teologii cugetătoare.

Rahner încearcă să realizeze o simbioză între realizările și metodele filosofiei contemporane și tezele teologiei neotomistice. Specificul gândirii lui îl constituie sinteza celor două căi ale descifrării adevărului: dovedirea compatibilității dintre revelația divină și rațiunea umană. Pe acest traseu de gândire încearcă, în oglinda tradiției bisericii, să înțeleagă moartea, revelând prezența apăsătoare a acesteia în viața omului, precum și dimensiunea existențială a ei, și mesajul constant al acesteia în prisma împlinirii existenței.

Cercetarea actuală, urmează pe plan metodologic, logica rahneriană. Preocuparea mea are concomitent atât motivație *filosofică* cât și importanță *teologică*. Vizează aceea metodă critică a moștenirii lui Karl Rahner, care deconstruiește rigiditatea dogmatică, fără, ca prin aceasta să fie dizolvate principii importante. Metoda aplicată urmează pașii filosofiei hermeneutice, încercând accentuarea căutării sensului și a eforturilor de înțelegere a

problemelor analizate. Pune de o parte dualismul antropologic al tradiției scolastice, și operând cu o antropologie „nouă”, holistică a omului, subliniază însemnătatea existențială a morții.

Scopul tezei mele de doctorat este dovedirea posibilității fundamentării metafizice a morții. Aspirațiile filosofico-religioase conturate de Rahner au devenit principiul fundamental al cercetării și a tezei de doctorat. După părerea lui, ca să putem înțelege revelația Dumnezeuului infinit, de către noi, ca fiind ascultătorii Cuvântului, metoda noastră teologică necesită în mod imperios examinare filosofică. Rahner prezintă moartea ca pe un fenomen transcendental. După relatarea lui, înțelegerea deplină a morții se poate face numai prin prisma infinitului. Totodată cunoașterea sinelui și a lumii este determinată de aspectul conspectării de pe „din exterior”, din poziția de „după” finitudine, din privința transcendenței absolute. Moartea: „moartea ultimă” este locul împlinirii existenței umane, care este prezentă și pe parcursul existenței cotidiene, ajunge însă la forma ultimă numai în absolutul ultim. În acest context afirmă teza mea, că teologia tradițională a morții, care descrie moartea ca urmare a păcatului original, se mișcă între limite foarte restrânse. În sens contrariu, demersul meu prezentat în această teză de doctorat, dispune o conspectare mult mai largă, punându-și moartea într-un orizont mai larg, propunând o apropiere a temei din poziția infinitului, accentuând transcendentalitatea existenței.

Din punctul de vedere al *metodologiei aplicate* cercetarea este de caracter hermeneutic, și vizează mai puțin procedurile descriptive și argumentative. Pe parcursul cercetării nu încerc dovedirea „unei” teze, în cadrul unei ipoteze enunțate, mai degrabă încerc descoperirea și transmiterea înțelegerii temei analizate, punând accentul pe procesele existențiale ale morții. Contrar sistemului axiomatic al dogmaticii, încerc implementarea metodei de interogare filosofică, și prin asta fac o încercare de reinterpretare a expresiilor teologice tradiționale. Scopul meu secundar este de gen comunicativ: să fac tangibile și interpretabile tezele teologice și deschiderea lor la o posibilă abordare filosofică, precum și sensibilizarea în privința greutății implementării expresiilor filosofice neclarificate în domeniul teologiei. În același timp, consider important să schițez un nou tip de antropologie creștină, bazată pe viziunea holistică a lui Rahner.

Datorită caracterului fundal hermeneutic al cercetării mele, am încercat să mă bazez în primul rând pe *literatura primară*, luând în considerație operele găsite în Arhiva Karl Rahner. Motivul principal pentru această decizie este interesul meu pentru valoarea semantică a expresiilor originale. În al doilea rând pentru că există un număr relativ mic de lucrări științifice, care se ocupă – pe lângă temele restrânse teologice – cu antropologia, christologia sau escatologia rahneriană. Din acest motiv am decis să plasez fundalul teologiei morții într-un orizont istoric, care se pornește din anturajul metafizicii, dar nu neglijează ideile scolasticii

(mai degrabă neoscolastici), și rădăcinile acestora din domeniul gândirii platonice și aristoteliene din antichitate și din Evul Mediu. În acest fel, evidențiind rădăcinile acestei gândiri rahneriene, teza mea primește și un caracter oarecum istoric.

Teza de doctorat cu titlul: *Dialectica morții în filosofia lui Karl Rahner* se împarte pe 7 capitole.

În primul capitol – *Prezentarea problemei morții în opera lui Karl Rahner* – mă ocup de problematica reînnoirii teologiei din secolului 20. După aceasta, mă ocup de rădăcinile filosofice ale antropologiei teologice lui Rahner, făcând trimitere la sursele (neo)tomistice referitoare la interpretarea morții. În principal mă concentrez pe acei gânditori, care au fost emblematici pentru Biserica Catolică până în sec. 20.

Contextul platonian (Aurelius Augustinus – Sf. Augustin) și rădăcinile scolastice (Toma de Aquino) sunt schițate mai detaliat. Legat de Sf. Augustin fac o scurtă paranteză, făcând trimitere la câteva elemente de gândire platonice, care stau la baza dualismului implicit al gândirii creștine. Rahner consideră insuficient acest tip de interpretare a morții. Ideea pl tonică: *reditio incompleta in se ipsum* este punctul de pornire pentru o nouă metafizică creștină. „Necesitatea neargumentată” a rațiunii și existenței umane, precum și deschiderea transcendentă a lor, este ceea ce transpune el în dialectica *eu-tu* dintre Dumnezeu și om. A doua parte din capitol analizează izvoarele mai apropiate ale lui Rahner, accentuată fiind în contextul filosofiei transcendente și neoscolastice, influența lui Pierre Rousselot și Joseph Maréchal, concret: tezele metafizicii transcendente ale acestora. Prezentarea se termină cu ideile teologilor formați sub influența lui Rahner: Weissmahr Béla, Hans Küng și Gisbert Greshake. Partea a treia a acestui capitol este dedicată interpretării morții în prisma finitudinii la Martin Heidegger. Temele tratate: chestiunea sensului ființei, Daseinul și aspectele ei existențiale, problematica finitudinii și ființa în raport cu moartea. Rahner se afla sub influența metodologică al lui Heidegger, de la care a preluat în principal ideile legate de problema existenței și ființei.

Al doilea capitol: *Tratarea problemei morții în perspectiva infinitului la Rahner* este dedicat temei centrale a acestei disertații. Am acordat atenție în principal asupra conținutului a două lucrări emblematică din operele lui Rahner: *Geist in Welt* și *Hörer des Wortes*. În disertația sa cu titlul *Geist in Welt*, Rahner, analizează teoria cunoașterii a lui Toma de Aquino, abordând gândirea teologică din perspectiva existenței în sine și a Dumnezeului infinit. Legat de problematica morții accentuez expresia „ascultătorul Cuvântului”, care face trimitere la revelația divină, și care este combinată cu metoda hermeneutică a lui Rahner, conform căreia omul care ascultă și acceptă Cuvântul, redescoperă moartea și pășește pe drumul înspre infinit.

În partea a doua a capitolului mă concentrez asupra conceptelor de timp și moarte, iar în partea consecutivă analizez conceptul de moarte al lui Rahner. Autorul, evitând analizarea morții din perspectiva finitudinii, se concentrează la o abordare a subiectului din perspectiva viitorului absolut, așa încât moartea nu mai este considerată ca locul despărțirii corpului de suflet, ci ca evenimentul în care omul întreg se împlinește. Moartea devine ca urmare, un act al libertății, cuprins într-un fel totuși de mister. Detașat de tradiția scolastică, Rahner analizează caracterul existențial al morții, subliniind conștientizarea de către om, a procesului morții, căreia se predă în mod voluntar și care devine un locul excelent al vieții umane. După Karl Rahner viața cotidiană decurge sub cerul kronos-ului pământesc, însă viața de după moarte se prelungește într-o dimensiune fără timp. Moartea nu este numai o chestiune de secundă sau un proces, ci un fenomen, care cuprinde transformarea kronos-ului în kairos, făcând astfel posibilă abordarea morții din perspectiva eternității.

După părerea lui Rahner, omul experimentează sinele ca pe o ființă transcendentă, reflectând asupra finitudinii sinelui și asupra libertății personale, ceea ce este cuplat de responsabilitate. Trecând pragul morții omul ca ființă transcendentă, ajunge la realizarea ultimă a sinelui, moment în care reflectă la finitudinea și libertatea sa, ceea ce îl responsabilizează și traversând moartea, atinge autorealizarea supremă, care contopește conștientizarea sinelui cu scopul ultim al aspirației înspre infinit al existenței.

În capitolul trei – *Arta morții ca transformatio mistica* – se prezintă legătura dintre conceptul de moarte al lui Karl Rahner și mistica Maistrului Eckhart. În această perspectivă moartea nu se prezintă ca un punct final al vieții, ci ca un proces, care duce spre o mai aprofundată înțelegere a vieții, și ca un parcurs de unificare al sufletului cu divinitatea, ceea ce poate fi descris cu conceptul de „transformare mistică”. Aceasta simbolizează transformarea continuă a omului și întregirea sufletului. După părerea lui Rahner această *transformare* se efectuează în timp, întrucât prezența concomitentă a morții pătrunde toate structurile vieții de zi de zi.

Expresia „umbră” depășește uzul cotidian, care exprimă lipsa, ci aceasta cuprinde și expresiile „nu-eu” și „celălalt”, care induc o mai profundă înțelegere a existenței umane. În opera lui Rahner, intitulată: *Zur Theologie des Todes*, moartea se înfățișează ca o umbră înspăimântătoare, care îl confruntă pe om cu propria-i finitudine și unicitate, totuși, nu ca o descriere nimicitoare a spaimei, ci ca factor inductiv pentru o înțelegere filosofică mai profundă.

Capitolul patru – *Taina morții și a suferinței* – este consacrat caracterului simbolic al morții, totodată vizează și poziționarea acesteia în istoria suferinței. În gândirea lui Rahner

moartea înseamnă întregirea simbolică și existențială a finitudinii umane, în care, în unitatea trupului cu sufletul, existența umană își găsește sensul ultim. Moartea lui Hristos pe cruce, este simbolul dragostei și mântuirii divine, în care moartea, unde finitudinea umană se conectează la realitatea divină, induce plinătatea vieții. În optica lui Rahner suferința nu este numai o necesitate biologică, ci în dimensiunile sale spirituale și morale, cuprinde problemele cele mai reprezentative de libertate umană, autodeterminare și responsabilitate. Rahner subliniază că suferința umană este legată de prezența misterioasă a lui Dumnezeu, prin care se manifestă taina libertății divine și a iubirii Lui. Dumnezeu se face experimentabil atât în plan cotidian, cât și în suferință și moarte, rămânând ca taină necuprinzătoare, dar totuși ca sursă a speranței. Asemănător lui, afirmă și D. Bonhoeffer că acel Dumnezeu, care se lasă determinat de om, nu poate să fie real, esența divină este ancorată în incapacitatea cunoașterii.

Capitolul cinci – *Ordine și haos în problematica morții* – ca o continuare a capitolului precedent, urmărește aspectele legate de timp al ordinii și al haosului în conceptul lui Rahner, cu o tendință de de-mitificare a legăturii dintre trup și suflet. Expresia: *Selbsttranszendenz* descrie în gândirea lui Rahner un proces, în care omul își depășește propriile limite, ca prin aceasta să devină deschis la realitatea transcendentă. Acest concept articulează aceea tendință de bază a existenței, care transcende finitudinea și limitările propriei realități și este orientat spre Dumnezeul absolut, totodată semnalând unitatea trupului și al sufletului. În acest context este tratat și subiectul Adormirii Maicii Domnului, ridicarea ei cu trup și suflet în cer. Moartea ei nu reprezintă pentru Rahner o excepție, ci este prezentată ca arhetipul valabil pentru fiecare om, referitor la aceea unitate dintre trup și suflet, bazată pe ordinul etern dumnezeiesc. Moartea Mariei nu se prezintă ca o consecință a păcatului, ci ca o întâmplare acaparată de dragostea divină.

Capitolul șase – *Moartea ca locul de întâlnire a parusiei și a escatologiei* – tratează caracterul escatologic al conceptului morții la Rahner. După părerea sa escatologia analizează scopul final al existenței umane și viitorul absolut. Are în vizor pe Dumnezeu și relația posibilă cu El. Nu este o întâmplare din viitorul îndepărtat, ci este parte integrativă a prezentului. Viața umană prin dinamica prezumției are un demers continuu înspre viitor, fiind parte activă în istoria mântuirii. Contrar apocalipticii, escatologia descrie prezența activă a absolutului ultim, prin care ajunge omul, în unitatea trupului și sufletului, la împlinire. Conceptul de escatologie al lui Rahner urmărește deconstrucția tezelor aferente ale scolasticii, interpretând abordările escatologice în prisma hermeneuticii Sf. Scripturi, încercând să le facă admisibile pentru omul de azi. Viitorul trebuie să fie parte a existența omului, întrucât acel viitor se referă la prezența dinamică a misterului divin: eternitatea a pășit prin Hristos în sfera umană, ceea ce determină

sensul existenței umane. În escatologia sa Rahner, acesta subliniază prezența constantă a morții cu expresia „proximitas mortis”. Acest concept face trimitere la realitatea, că procesul atotcuprinzător al morții este prezent pe tot parcursul vieții umane. De aceea, eternitatea viitorului este atașat deja acum la prezent, moartea nu poate fi tratată ca punct final, ci mai degrabă ca locul de desfășurare a mântuirii. Pentru Rahner moartea trebuie privită holistic în toate segmentele ei. În conceptul lui, viitorul este deja prezent în momentul actual, și se manifestă prin aspirația existențială a omului înspre eternitate. Acea „visio beatifica” înseamnă împlinirea finală a existenței prin moarte.

În capitolul șapte – *Însumarea criticilor rahneriene* – sunt cumulate criticile efectuate de către Rahner asupra diferitelor concepții legate de moarte. Aici sunt prezentate însă și critici legate de anumite teze rahneriene.

Atitudinea critică al lui Rahner prinde contur în primul rând în contextul tezelor escatologice și a celor cu caracter dogmatic, cum ar fi: dualismul trup-suflet, insuficienței tradiției filosofice platoniene, lipsa unei interpretări mai profunde ale teologiei morții. O critică remarcabilă este orientată spre prezentarea tradițională a purgatoriului, care după opinia lui Rahner trebuie să fie eliberată de orice tangență legată de timp sau spațiu, aceasta fiind o stare personală în întâlnirea cu Dumnezeu. Rahner critică poziția filosofiei scolastice, care nu pune un accent potrivit pe umanitatea lui Hristos, prin care induce un monofizitism latent, punând prin asta relațiile cristologice în pericol. Acest capitol dezbate și subiectul pluralismului, care are în vizor – prin golul și capacitatea de schimbare – comunicabilitatea existenței, prin care se realizează și înțelegerea sinelui, și care se opune critic închiderii monadice a sinelui

Filosofia lui Rahner atrăgea critică în primul rând pentru antropocentrismul ei. Contemporanul său, Hans Urs von Balthasar critica elaborările lui moderniste, referându-se în primul rând la sensul transcendent al morții. Și interpretarea rahneriană referitoare la subiecte ale mariologiei primește o critică adecvată. Pentru Rahner dogma Asumptiei Mariei este un adevăr teologic, care însă trebuie transmisă inteligibil credinței. Unul dintre cei mai reprezentabili critici, Johannes Brinktrine pledează pentru simpla acceptanță a dogmelor, marginalizând prin asta importanța dialogului dintre teologie și filosofie.

Teza de doctorat, după formularea concluziilor, se termină cu lista abrevierilor și a literaturii folosite (surse primare și secundare).

Concluzia finală: moartea, abordată prin prisma eternității, nu este o relatare filosofică abstractă, întrucât ea este partea esențială a existenței, și prin asta reprezintă un domeniu comun între teologie și filosofie.

Încercarea unei abordări a morții în perspectiva eternității, subliniază faptul că, înțelegerea sinelui și a morții de către om, poate fi dobândită, numai prin depășirea finitudinii. Dialectica haosului și al ordinii, unitatea materiei și sufletului, abordarea teologică și filosofică a morții conduc la aceea ipostază a cunoașterii care elucidează, că moartea nu este un simplu eveniment, ci un aspect esențial al întregii existențe. Omul caută sensul morții în contextul dimensiunii eternității, în timp ce, simpla formulare a întrebării induce deja experiența de bază a existenței. Cercetând moartea, omul ajunge totodată, la o cunoaștere mai aprofundată a propriei existențe. Pe parcursul cercetării mele, am ajuns la concluzia, că gândirea lui Rahner creează oportunitatea de a nu trata moartea ca pe un final terifiant, ci să o interpretăm ca pe o revelație a plinătății vieții și a existenței. Această perspectivă poate fi de ajutor omului, ca moartea să nu fie tratată ca un act de încheiere, ci mai degrabă să fie perceput ca o parte existențială a experienței ființei, care este o etapă definitivă pe drumul spre autocunoaștere și transcendență.

După abordarea lui Rahner, moartea nu este doar sistarea funcțiilor vitale, ci existențialul realității prezente, care cuprinde în sine toată existența. În această teză am încercat o nouă abordare a timpului și a spațiului, care duce la o viziune specifică asupra istoriei. Omul este o ființă istorică care nu există doar într-o succesiune de evenimente temporale. Istoricitatea este o caracteristică specifică pentru existența umană, care cuprinde unitatea dintre anamneză și prognoză: prezentul valorifică trecutul, înaintând înspre viitor. Moartea este locul de întâlnire al trecutului și viitorului absolut, și funcționează ca unica posibilitate în serviciul înțelegerii existenței. Funcționează ca graniță, prin care existența prezentă poate fi îngrădită, totodată poate fi înțeleasă doar în perspectiva infinitului, întrucât, existența umană nu este una închisă în sine, ci este dispusă să depășească propria existență, pentru ca apoi să se întoarcă la sine. Acest proces este calea descoperirii sinelui, în care tot timpul este inclus un element „din exterior”.

În teologia morții a lui Rahner, libertatea primește un rol deosebit. El distinge trei aspecte esențiale ale libertății: esența interioară a libertății, unitatea realizării și împlinirii sinelui, și capacitatea de decizie, care mijlocește întregirea sinelui. În acest context am încercat să prezint importanța libertății deciziei, care este determinantă pentru existență, și care ajunge la desăvârșire în momentul, în care acceptă cuvântul divin. Întrucât această libertate este răspunsul dat la revelația sinelui al lui Dumnezeu, pătrunde toată dimensiunile existenței umane.

Rezultatul central al *cercetării* mele constă în prezentarea tezei rahneriene: *Selbsttranszendenz* (transcendența sinelui), și aplicarea acesteia în procesul de abordare al

morții. Conform acestei teze, omul, prin *procesul de anticipare*, își depășește propriile limite, își transcende finitudinea, devenind deschis la realitatea universală, după care se reîntoarce la sine – această dinamică a cunoașterii este descrisă prin expresia: *reditio in seipsum*. Sensul ultim al morții poate fi înțeles ca un întreg, numai atunci, dacă luăm în considerare procesul de auto-transcendență, a cărei sursă ultimă este Infinitul, adică Dătătorul de existență însuși. Existența umană izvorăște din Existența Absolută, în consecință moartea poate fi înțeleasă numai în perspectiva Ei. Eternitatea – în acest sens – nu este o noțiune îndepărtată și intangibilă, ci o realitate, care penetrează întreaga existență, ca un fel de punte, care ne acompaniază pe tot parcursul vieții pământești, dar și peste limitele acesteia.

Abordarea hermeneutică a conceptului de moarte la Rahner, ne oferă posibilitatea, ca discursul despre moarte să nu rămână numai un aspect al discursului despre viață, ci să asigure o platformă, pe care să fie posibil un dialog dialectic despre relația dintre existență, finitudine și eternitate. În prisma acestei abordări moartea nu este momentul final al existenței pământești, ci o posibilitate transcendențială, prin care se deschid noi dimensiuni pentru a înțelege existența. Din acest motiv, am încercat în teza mea să acord o atenție deosebită, conexiunii dintre moarte, escatologie și hermeneutică, care contribuie la o interpretare mai profundă a vieții umane.

Bibliografie selectivă

Operele lui Karl Rahner:

Geist in Welt. Zur Metaphysik der endlichen Erkenntnis bei Thomas von Aquin. Felizian Rauch, Innsbruck 1939.

Zur Theologie des Todes. In: *Quaestiones Disputatae* Vol. 2. Herder, Freiburg 1958. 9–106.

Das Leben der Toten. In: *Schriften zur Theologie* Vol. 4. Benziger, Einsiedeln–Zürich–Köln 1964. 429–441.

Zu einer Theologie des Todes. In: *Schriften zur Theologie* Vol. 10. Benziger, Einsiedeln–Zürich–Köln 1972. 181–203.

Prolixitas mortis. In: *Mysterium Salutis* Vol. 5. Johannes Feiner (Ed.) Benziger, Zürich–Einsiedeln–Köln 1976. 466–472.

Hörer des Wortes. In: *Sämtliche Werke* Vol. 4. Freiburg im Breisgau 1977. 2–493.

Warum lässt uns Gott leiden? In: *Schriften zur Theologie* Vol. 14. Benziger, Zürich–Einsiedeln–Köln 1980. 450–467.

A hit alapjai. (Trad. Endreffy Zoltán.) Római Katolikus Hittudományi Akadémia, Budapest 1985.

Az Ige hallgatója. (Trad. Gáspár Csaba László.) Gondolat, Budapest 1991.

A Szentháromság. Az üdvtörténet eredendő, transzcendens alapja. (Trad. Görföl Tibor.) L'Harmattan, Budapest 2007.

Surse secundare:

BALTHASAR, Hans Urs von: *Eschatologie in unserer Zeit.* Johannes, Einsiedeln 2005.

CORETH, Emerich: *Gott im philosophischen Denken.* Kohlhammer, Stuttgart 2001.

DIE BIBEL: Die Einheitsübersetzung. Herder, Freiburg im Breisgau 1994.

FASTENRATH, Elmar: „In vitam aeternam”. Grundzüge christlicher Eschatologie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. *Münchener Theologische Studien* Vol. 43. EOS Verlag, St. Ottilien 1981.

GRESHAKE, Gisbert: *Az élet vége. Halál – feltámadás – lélekvándorlás.* (Trad. Molnár Ferenc.) Új Ember, Győr 2001.

HEIDEGGER, Martin: *Lét és idő.* (Trad. Vajda Mihály et al.) Gondolat, Budapest 1989.

JITIANU Liviu: *Krisztus, az Isten-Ember.* Presa Universitara Clujeana / Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Kolozsvár 2007.

LÖWITH, Karl: *Világtörténelem és üdvtörténet. A történelemfilozófia teológiai gyökerei.* (Trad. Boros Gábor, Miklós Tamás.) Atlantisz, Budapest 2006.

MARÉCHAL, Michael Joseph: *Le point de depart de la metaphysique. Cahier V.* Charles Beyaert, Bruges 1927.

MEISTER ECKHART: *Deutsche Werke II.* (Ed. Niklaus Largier; Transl. Ernst Benz.). Deutscher Klassiker Verlag, Frankfurt am Main, 1993.

ROUSSELOT, Pierre: *Intelligence, Sens of Being, Faculty of God.* Marquette University, Marquette 1999.

RUBIO, Heriberto: *Tod und Tragik bei Heidegger und Aristoteles.* Hochschulschriften Vol. 4, Dissertation, Münster 1988.

SOPATA, Marian: Zur Theologie des Todes. In: *Europäische Hochschulschriften. Reihe XXIII.* Vol. 489. Peter Lang, Frankfurt am Main 1993. 13–324.

VERESS Károly: *Bevezetés a hermeneutikába.* L'Harmattan, Budapest 2019.

VERWEYEN, Hansjürgen: *Ontologische Voraussetzungen des Glaubensaktes. Zur transzendentalen Fragen nach der Möglichkeit von Offenbarung.* Inaugural Dissertation dargelegt bei Joseph Ratzinger. Patmos Verlag, Düsseldorf 1969.

VORGRIMMLER, Herbert: *Hoffnung auf Vollendung. Aufriss der Eschatologie.* Herder, Freiburg 1980.